

Τα αρχιτεκτονικά λείψανα του 8ου αι. είναι πιο σημαντικά εδώ από ό,τι σε άλλες περιοχές, γιατί, σύμφωνα με την τοπική παράδοση, τα κτίσματα είναι συνήθως λιθόκτιστα και όχι πλινθόκτιστα. Από την άποψη αυτή σημαντικοί είναι οι οικισμοί στη Φαιστό, το Βρόκαστρο και το Καβούσι, καθώς και ο ναός του Απόλλωνα στη Δρήρο. Στα ιερά των σπηλαίων της Ίδης και της Δίκτης βρέθηκαν πολλά και ποικίλα μεταλλικά κτερίσματα, ανάμεσα στα οποία εξαιρετική σημασία έχουν οι αναθηματικές χάλκινες ασπίδες από το ίδιο άντρο με ανάγλυφα μοτίβα, που συνιστούν το βασικό σώμα της κρητικής εικονιστικής τέχνης για την περίοδο αυτή. Τα μοτίβα των ασπίδων έχουν ανατολίζοντα θέματα και στυλ, αλλά και οι παλαιότερες αρχίζουν ήδη από τον 8ο αι. Η τοπική κεραμική δεν είναι εντυπωσιακή και οι εικονιστικές παραστάσεις είναι εξαιρετικά σπάνιες.

{tab=Κεραμική}

Η περιοχή της Κνωσού έδωσε μια πλήρη σειρά κεραμικής, στην οποία βλέπουμε την εξέλιξη της πιο προοδευμένης κρητικής σχολής, που ήταν μάλιστα και η πλέον ευαίσθητη στις εξωτερικές επιδράσεις. Μπορούμε να παρακολουθήσουμε το βόρειο-κεντρικό αυτό στυλ προς τα δυτικά ως την Ελεύθερνα και στα ανατολικά έως τον κόλπο του Μιραμπέλλου. Μια νότια σχολή, που είχε την έδρα της στην πεδιάδα της Μεσαράς και στους γύρω λόφους, επηρεάζεται έντονα από την Κνωσσό, αλλά είναι πιο συντηρητική σε ορισμένους τομείς. Το ανατολικό άκρο, από το Βρόκαστρο και πέρα, προτιμά ένα άγριο και ατίθασο στυλ χωρίς μεγάλη σχέση με τις κεντρικές σχολές. Για την κεραμική της περιόδου αυτής από το δυτικό άκρο δεν γνωρίζουμε σχεδόν τίποτε.

Το εντυπωσιακότερο σχήμα του κνωσιακού ρεπερτορίου είναι ο ωοειδής τεφροδόχος πίθος, ο οποίος εικονογραφεί την πλήρη εξέλιξη του βόρειο-κεντρικού στυλ σε όλη τη διάρκεια της περιόδου αυτής. Οι πίθοι αυτοί, έως το 750 π.Χ. περ., είχαν πληθωρική διακόσμηση του αττικού ΜΓ II τύπου. Στη συνέχεια, κατά την ΥΓ περίοδο, εξασθενεί η αττική επίδραση, αλλά η διακόσμηση στις περισσότερες περιπτώσεις εξακολουθεί να προβάλλεται σε σκούρο φόντο. Τώρα μάλιστα τα κοσμήματα καταλαμβάνουν λιγότερο χώρο από όσο προηγουμένως και συχνά περιορίζονται μόνο στον ώμο. Πολλά από στα σχέδια βασίζονται σε ΜΓ συνθέσεις, με μια μεγάλη κεντρική μετόπη που περιβάλλεται από παραπληρωματικές ζώνες. Από την προηγούμενη περίοδο επιβιώνουν επίσης πολλά μοτίβα: στις κύριες ζώνες οι μαϊανδροί, οι επάλξεις και οι πολλαπλές τεθλασμένες, ενώ στις πιο στενές το γλωσσικό κόσμημα αποδοσμένο με περίγραμμα οι διαγραμμισμένοι ή στικτοί ρόμβοι και οι σειρές λεπτών φύλλων. Στη διάρκεια της ΥΓ χρησιμοποιούν όλο και περισσότερο το επίθετο λευκό χρώμα, προκειμένου να φωτίσουν τις σκούρες ζώνες.

Γενικά, ο ΥΓ ρυθμός της Κνωσού δεν ιδιαίτερα τολμηρός, εκτός από ένα εργαστήριο που αποτελεί σημαντική εξαίρεση. Αυτό κατασκεύασε μια ωραία σειρά πίων με φουσκωτό σώμα, τέσσερις λαβές και τριποδική δακτυλιόσχημη βάση. Παρόμοιο είναι το στυλ ορισμένων μεγάλων κυπέλλων και, σε μικρότερο βαθμό, κάποιων ωσειδών ληκύθων με αυλάκωση στο λαιμό. Διακοσμούνται κυρίως από μετόπες που συχνά εικονίζουν ένα μεγάλο αρπακτικό αρπακτικό πτηνό με ουρά σε σχήμα βεντάλιας και υψωμένο καμπύλο φτερό. Μερικές φορές εικονίζουν μια ολόκληρη οικογένεια πουλιών ζωγραφίζοντας πολλούς λαιμούς και κεφάλια, που βγαίνουν από το ίδιο σώμα. Τα περισσότερα παραπληρωματικά μοτίβα προσιδιάζουν στην Κρήτη και αποτελούν πιθανόν επινοήσεις αυτού του "εργαστηρίου των Πουλιών".

Τα πώματα των τεφροδόχων πίων ανήκουν σε τέσσερις τύπους, από τους οποίους οι δύο πρώτοι απαντούν συχνά σε οικιακά σύνολα. Τα κωνικά πώματα με κομβιόσχημη λαβή εφαρμόζουν συνήθως στις τεφροδόχους υδρίες και διακοσμούνται με αντίστοιχο τρόπο. Τα πώματα μια άλλης ομάδας έχουν θολωτό σχήμα, είναι περισσότερο διακοσμητικά και συχνά διακοσμούνται με φυτικά καμπύλα μοτίβα, αλλά σπάνια εφαρμόζουν στους πίκους μαζί με τους οποίους βρέθηκαν. Πιο σημαντικά είναι τα πώματα με κεντρικούς ομφαλούς ή με προτομές ζώων, δύο παραλλαγές που θυμίζουν τις χάλκινες ασπίδες του Ιδαίου και ίσως αρχικά να κατασκευάστηκαν ως αναθήματα που θα κρέμονταν σε τοίχο και όχι ως πώματα τεφροδόχων αμφορέων.

Αξιζει να σημειώσουμε και τα απλά μαγειρικά σκεύη, που συχνά κατασκευάζονται στον τροχό και εκπλήσσουν με τα λεπτά τους τοιχώματα, παρά τον χοντρό κόκκινο πηλό τους. Το κύριο σχήμα είναι η τριποδική χύτρα, αναβίωση ίσως από το μινωικό ρεπερτόριο.

Η γεωμετρική της νότιας Κρήτης μπορεί να θεωρηθεί μια επαρχιακή και καθυστερημένη παραλλαγή του βόρειο-κεντρικού στυλ. Πολλά από τα μικρότερα σχήματα είναι όμοια, π.χ. οι σφαιρικοί αρύβαλλοι, τα φλασκιά με αυλακωτό λαιμό, οι σκύφοι και τα μελανά κύπελλα. Οι διαφορές φαίνονται καλύτερα στους τεφροδόχους πίκους αν και ο ωσειδής κνωσιακός τύπος χωρίς λαιμό δεν τους είναι άγνωστος, οι περισσότεροι νότιοι πίκοι ανήκουν σε δύο παλαιότερες κατηγορίες, η μία με κατακόρυφα τοιχώματα, η άλλη ωσειδής με λαιμό, οι οποίες λίγο μετά το 800 π.Χ. έπαψαν να είναι της μόδας της στη βόρειο-κεντρική Κρήτη. Στην ΥΓ περίοδο η διακόσμηση περιορίζεται στο επάνω τμήμα της επιφάνειας, όπως και στην Κνωσό. Οι κεραμείς του Νότου αντιλαμβάνονται, λίγο πριν από το 700 π.Χ., την προτίμηση που επικρατεί για τους επίθετους λευκούς κύκλους.

Η κεραμική της ανατολικής Κρήτης έχει ελάχιστες μόνο ομοιότητες με τους ρυθμούς του κέντρου και τα σχήματά της είναι ακόμα πιο συντηρητικά από του Νότου. Έτσι οι κρατήρες

με κοιλιά και οι σκύφοι με ψηλό πόδι επιβιώνουν από το πρωτογεωμετρικό ρεπερτόριο. Οι τεφροδόχοι πίθοι είναι σπάνιοι, γιατί εδώ επικρατεί ακόμη το έθιμο της καύσης, και το σχήμα τους είναι συνήθως παλιομοδίτικο, με κατακόρυφα τοιχώματα. Τα σημαντικότερα κλειστά σχήματα είναι οι ραδινοί αμφορείς με λαβές στο λαιμό, οι οινοχόες, οι σφαιρικές πυξίδες και οι υδρίες.

Η διακόσμηση αποτελείται κυρίως από ελεύθερα καμπυλόγραμμο μοτίβα και μικρές ομάδες ομόκεντρων κύκλων. Το ρεπερτόριο αυτό πρέπει να έφτασε στην περιοχή κατά τα τέλη του 9ου αι., στη διάρκεια μιας σύντομης επικοινωνίας με την κνωσιακή πρωτογεωμετρική Β. Λίγο μετά το 800 π.Χ. συναντούμε σποραδικά λίγα αττικά ΜΓ χαρακτηριστικά: μαιανδρικά σχέδια, κατακόρυφες εναλλήλες γωνίες, σκύφους με χαμηλό πόδι. Ωστόσο το αττικίζον στοιχείο ποτέ δεν ήταν αρκετά ισχυρό και εξανεμίστηκε γρήγορα. Ζώνες πυκνών κοσμημάτων καλύπτονται αργότερα όλη την επιφάνεια, χωρίς να προσέχουν ιδιαίτερα το σχήμα του αγγείου. Κυριαρχούν και πάλι τα καμπυλόγραμμο κοσμήματα, κυρίως οι σπείρες, οι πλοχμοί, τα τόξα και τα γλωσσωτά. Η τοπική πρακτική προτιμά να προσθέτει τη διαγράμμιση στο φόντο παρά στα ίδια τα μοτίβα.

Στους αποθηκευτικούς πίθους της Κρήτης αρχίζουν να εμφανίζονται εικονιστικές ανάγλυφες παραστάσεις λίγο πριν το 700 π.Χ. Τα παλαιότερα παραδείγματα είναι μερικά όστρακα από την περιοχή της Κνωσού. Οι πρωτοπόροι Κρητικοί τεχνίτες επαναλαμβάνουν σε οριζόντια ζώνη το ίδιο μοτίβο γύρω στο αγγείο, με τη χρήση κυκλικών ή ορθογώνιων σφραγίδων, αντίθετα με τους Τήνιους τεχνίτες, που έπλαθαν ελεύθερα ανάγλυφα. Τα πρωιμότερα θέματα είναι ένα μεμονωμένο άλογο, ένας ιππέας και ένας οπλισμένος πολεμιστής. Όλοι αυτοί αποδίδονται με χαλαρό, σχεδόν υπογεωμετρικό τρόπο.

{tab=Ταφικά έθιμα}

Ο πιο συχνός τύπος ταφής είναι η καύση και η τοποθέτηση της τέφρας σε τεφροδόχο, που εναποτίθεται σε οικογενειακό τάφο, συνήθως λαξευτό θαλαμωτό, αλλά αρκετά συχνά και σε κτιστές θόλους. Το έθιμο αυτό επικρατεί στο μεγαλύτερο τμήμα του νησιού, δηλαδή στο κέντρο, το νότιο, το απώτερο δυτικό άκρο και προς τα ανατολικά, έως τα περάσματα που οδηγούν στην περιοχή του Μιραμπέλλου. Ένας ξαναχρησιμοποιημένος μινωικός θαλαμωτός τάφος στην Κνωσό αποτελεί καλό παράδειγμα, γιατί είναι λιγότερο διαταραγμένος από τους περισσότερους άλλους τάφους. Ο θάλαμος έχει διάμετρο μόλις 1,25 μ. και πρόσβαση από έναν ελαφρώς επικλινή δρόμο, με ένα σκαλοπάτι ακριβώς στο εσωτερικό της εισόδου. Είχαν αποτεθεί 14 συνολικά τεφροδόχοι, που αντιπροσωπεύουν περίπου 7 γενεές (περ. 850-650 π.Χ.). Όταν καλύφθηκε η επιφάνεια του δαπέδου, άρχισαν την τοποθέτηση σε ένα

δεύτερο ανώτερο επίπεδο, ώσπου γέμισε εντελώς ο θάλαμος, οπότε άφησαν τις δύο τελευταίες καύσεις στο δρόμο, φράζοντάς τες μ' έναν πρόχειρο προστατευτικό τοίφο. Οι τεφροδόχες υδρίες, εκτός από τις στάχτες, περιείχαν από έναν τουλάχιστον αρύβαλλο, ενώ τα άλλα κεραμικά κτερίσματα είχαν τοποθετηθεί εκεί κοντά.

Οι θόλοι που χρησιμοποιήθηκαν την περίοδο αυτή είναι διασκορπισμένοι σε πολλά σημεία του νησιού. Στην Κνωσσό (Τεκές) και στις Αγ. Παρασκιές της βόρειας-κεντρικής πεδιάδας, στο Ροτάσι, στις Κούρτες και στους τάφους R και L των Αρκάδων, στα νότια. Στην Πάπουρα της πεδιάδας του Λασιθίου. Πιο ανατολικά, στην Ανάβλοχο, το Βρόκαστρο, το Καβούσι, στη Συκιά-Ανδρομύλους και στην Πραισό. Οι περισσότεροι από τους τάφους αυτούς χρησιμοποιήθηκαν αδιάλειπτα από τον 10ο ή 9ο αι. Μερικοί είναι ξαναχρησιμοποιημένοι μινωικοί (π.χ. του Τεκέ και ο Α της Πραισού), ενώ οι τάφοι στη Συκιά-Ανδρομύλους έχουν τετράγωνους θαλάμους, οι οποίοι χαρακτηρίζουν την αρχιτεκτονική των πρώιμων Σκοτεινών Αιώνων στη θέση Καρφί. Ο τάφος στις Αγ. Παρασκιές είναι ένας από τους λίγους που κτίστηκαν στη Γεωμετρική περίοδο, στην οποία ανήκουν οι πρωιμότερες ταφές. Ο μικρός θόλος του (ύψος και διάμετρος 1,40 μ.) είναι εν μέρει βυθισμένος στο επίπεδο έδαφος και εντελώς γεμάτος από 24 περίπου καύσεις, που καλύπτουν διάστημα λίγο μεγαλύτερο από έναν αιώνα. Οι θόλοι αυτοί, με εξαίρεση τον θησαυρό του ανατολίτη κοσμηματοτέχνη στον Τεκέ, έχουν παρόμοια κτερίσματα με τους θαλαμωτούς τάφους. Δεν χρειάζεται λοιπόν να τους συνδέσουμε με οικογένειες υψηλής κοινωνικής θέσης ή τάξης, όπως συνέβαινε με τους πριγκιπικούς θόλους της Εποχής του Χαλκού.

Οι άλλοι τύποι τάφων καύσεως είναι σπάνιοι και περιορίζονται σε μια συγκεκριμένη θέση. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι υπαίθριοι περίβολοι στο Βρόκαστρο, οι μεμονωμένες ταφές σε πύλους κοντά στην Επισκοπή Πεδιάδος και το περίεργο "πεδίο των τεφροδόχων" στους Αρκάδες, όπου η καθεμιά τεφροδόχος στέκει επάνω σε λίθινο πινάκιο και καλύπτεται από μια μεγάλη οικιακή λεκάνη τοποθετημένη ανάποδα. Η εκτεταμένη αυτή πρακτική, που υποτίθεται ότι κατάγεται από τη βόρεια Συρία, εμφανίζεται κυρίως τον 7ο αι., αλλά λίγες τεφροδόχοι μπορούν να χρονολογηθούν στον 8ο αι. Οποσδήποτε το "πεδίο των τεφροδόχων" είναι σύγχρονο με τις περισσότερες καύσεις των πιο συντηρητικών θολωτών τάφων. Τα νεκροταφεία της Δρήρου παρουσιάζουν διπλή ιδιομορφία: έχουν μεμονωμένες καύσεις σε λακκοειδείς και κιβωτιόσχημους τάφους, ενταφιασμούς σε πύλους και καθόλου ομαδικούς τάφους.

Ελάχιστα ανασκαφικά στοιχεία υπάρχουν για το ανατολικό άκρο. Φαίνεται όμως ότι τα ταφικά έθιμα είναι εδώ εντελώς διαφορετικά. Καύση συναντούμε μόνο στο Βρόκαστρο (στους περίβολους) και στο Καβούσι, δύο θέσεις που βλέπουν στον κόλπο του Μικραμπέλλου. Ακόμη πιο ανατολικά, στην απομακρυσμένη και λοφώδη ενδοχώρα της Σητείας, φαίνεται πως συνηθίζουν τον ενταφιασμό, σύμφωνα με τις περιπτώσεις που

αναφέρονται από το Πισοσκέφαλο και την Πραισό. Οι κανονικοί οικογενειακοί τάφοι ήταν είτε θόλοι είτε φυσικά σπήλαια. Τέτοιες σπηλιές, που περιείχαν κτερίσματα του 8ου αι., βρέθηκαν στο Πισοσκέφαλο, τη Ζου, την Πραισό και σε μια θέση κοντά στην Επάνω Ζάκρο, η οποία ονομάζεται "Στου κούκου το κεφάλι". Οι ορθογώνιοι λαξευτοί κιβωτιόσχημοι, επίσης για πολλαπλές ταφές, πρέπει να είναι μεταγενέστεροι. Ένας στην Πραισό (ταφ. C) δέχθηκε τον πρώτο του νεκρό (έναν πολεμιστή) λίγο πριν από το 700 π.Χ., ενώ ένας άλλος στο Καβούσι ανήκει μάλλον στον 7ο αι.

{tab=Οικισμοί}

Αρχίζουμε με το Βρόκαστρο και το Καβούσι δύο οχυρωμένους οικισμούς σε λόφους, οι οποίοι κατοικήθηκαν από πρόσφυγες που έφτασαν εκεί κατά τη διάρκεια των αναστατώσεων του τέλους της Εποχής του Χαλκού. Είναι δύσκολο να αποσαφηνίσουμε την αρχιτεκτονική τους ιστορία, αλλά η οψιμότερη κεραμική των δύο οικισμών φανερώνει ότι εγκαταλείφθηκαν γύρω ή λίγο μετά το 700 π.Χ. Τα υπάρχοντα λοιπόν λείψανα πρέπει να ανήκουν στον 8ο κυρίως αιώνα, αν και οι κατόψεις τους μπορούν να αναχθούν στον 11ο αι.

Οι κτίστες του Βρόκαστρου ήταν απόλυτα εξαρτημένοι από το έδαφος, γιατί έπρεπε να προσαρμοστούν στην απότομη κορυφή. Δεν ασχολήθηκαν πολύ με την ισοπέδωση του χώρου, απλώς σποραδικά οι ανωμαλίες του εδάφους καλύπτονταν μ' ένα γέμισμα από κόκκινο χώμα. Σε άλλα σημεία έκτισαν τοίχους εφαιπτόμενους στον βράχο, χωρίζοντας τις προεξοχές του από τον οικιστικό χώρο. Η διάταξη είναι λοιπόν χαοτική, με πολλούς κυρτωμένους τοίχους και στενά μικρά δωμάτια. Είναι δύσκολο να καταλάβουμε που τελειώνει το ένα σπίτι και που αρχίζει το άλλο. Για την τοιχοδομία χρησιμοποιούνται εξ ολοκλήρου μικρές ακατέργαστες πέτρες, με λίγο πηλό ως συνδετικό υλικό. Σε τρία, από τα τριάντα και περισσότερα, δωμάτια βρέθηκαν βάσεις κιόνων. Η μόνη πολυτέλεια του οικισμού ήταν ένας αγωγός, που βρίσκεται κατά μήκος μιας οδού.

Το "κάστρο" στο Καβούσι είναι σκαρφαλωμένο στην κορυφή του λόφου Βροντά, έχει προσεκτικότερο σχεδιασμό και πιο συμπαγή κτίσματα. Υπάρχουν 13 δωμάτια, σχεδόν ορθογώνια και μεγαλύτερα από εκείνα του Βρόκαστρου. Εκτείνονται σε επτά διαδοχικά πλατώματα, διατηρώντας όμως έναν περίπου κοινό προσανατολισμό. Η καλύτερη κεραμική αναφέρεται ότι προέρχεται από το δωμάτιο 11 του χαμηλότερου πλατώματος. Πρόκειται για τον εσωτερικό χώρο ενός καλοφτιαγμένου *μεγάρου*, με συνολικές διαστάσεις 8X13,50 μ., το οποίο μπορούμε ίσως να χαρακτηρίσουμε σαν ιδιωτική κατοικία του αρχηγού.

Τα σημαντικότερα αρχιτεκτονικά λείψανα μεγαλύτερης πόλης βρίσκονται στη Φαιστό, γύρω και επάνω από τα ερείπια του μινωικού ανακτόρου και της περιοχής του. Σε τρεις χώρους ερευνήθηκαν γεωμετρικά σπίτια: στην Αγ. Φωτεινή (βορειοανατολικά), στη Χαλάρα (νοτιοανατολικά) και, τα περισσότερα, στη νοτιοδυτική πλαγιά που οδηγεί στον χώρο του ανακτόρου. Ο χώρος αυτός φαίνεται ότι εγκαταλείφθηκε ύστερα από καταστροφικό σεισμό στις αρχές του 7ου αι. Έτσι οι γεωμετρικοί τοίχοι διατηρούνται σε καλή κατάσταση και σώζονται σε ύψος έως 2,50 μ. Μια πυκνή σειρά 30 περίπου συνεχόμενων δωματίων βρίσκεται εν μέρει πάνω από τον οικισμό της Εποχής του Χαλκού και εν μέρει πάνω από τη δυτική αυλή του παλαιού ανακτόρου. Μερικοί μάλιστα τοίχοι στηρίζονται στα μινωικά θεμέλια. Για την τοιχοδομία χρησιμοποιούν συνήθως καλοφτιαγμένους κυβόλιθους, που τους βρήκαν μέσα στα μινωικά ερείπια και τους ξανακτίζουν με προσεγμένο ισόδομο σύστημα. Τα δωμάτια έχουν ορθογώνιο ή τραπεζοειδές σχήμα και ακολουθούν γενικά τον βόρειο-νότιο προσανατολισμό του μινωικού παλατιού. Σε έξι από αυτά βρέθηκαν εστίες (συνήθως στο κέντρο), ένα είχε λίθινο πάγκο κατά μήκος του τοίχου, ένα άλλο περικλείει κεραμικό κλίβανο, ενώ σώζονται και διάσπαρτα τμήματα της λίθινης επίστρωσης των δαπέδων. Ο ανασκαφέας πιστεύει ότι ο τομέας αυτός κατοικήθηκε συνεχώς από τα Υπομινωικά έως τα ΥΓ χρόνια. Η περίπλοκη στρωματογραφία δεν διευκρινίστηκε ακόμη με ακρίβεια, αλλά το πρωιμότερο σαφές σύνολο ευρημάτων που δημοσιεύτηκε μέχρι σήμερα είναι μια ομάδα αέριων αγγείων του 9ου αι. (πρωτογεωμετρική Β) από το δωμάτιο Ρ. Το μεγαλύτερο δωμάτιο (ΑΑ) έχει διαστάσεις 8Χ6 μ., μια κεντρική ωοειδή εστία επενδεδυμένη με πλάκες, έναν μεγάλο αποθηκευτικό πίθο σε μια γωνία, και πάρα πολλά ΥΓ και πρώιμα ανατολίζοντα αγγεία, τα οποία χρονολογούν τον σεισμό. Το εντυπωσιακότερο ωστόσο χαρακτηριστικό της γεωμετρικής Φαιστού πρέπει να είναι ο λιθόστρωτος δρόμος, πλάτους 3 μ., που βρίσκεται στο δυτικό όριο του χώρου. Ξεκινά πάνω από τη δυτική αυλή του ανακτόρου, στρίβει κατηφορίζοντας γύρω από το λόφο και διασχίζει την περιοχή της Χαλάρας στα νοτιοανατολικά, όπου χρησιμοποιήθηκε ακόμη και ως τα Ελληνιστικά χρόνια.

Μια σπάνια εικόνα της δημόσιας ζωής τον 8ο αι. μας προσφέρει η Δρήρος, μια πόλη στα βουνά, δυτικά του Μιραμπέλλου. Σε ένα διάσελο μεταξύ δύο ακροπόλεων βρίσκονται τα λείψανα της αρχαιότερης γνωστής αγοράς σε ολόκληρο τον ελληνικό κόσμο. Η νοτιοδυτική γωνία μιας επίπεδης ορθογώνιας έκτασης (περ. 23Χ40 μ.) πλαισιώνεται από κλίμακα με επτά βαθμίδες κτισμένες στη φυσική πλαγιά. Αυτό είναι σχεδόν το μόνο σωζόμενο τμήμα μια εκτεταμένης κλίμακας, που συνεχιζόταν κάποτε σε ολόκληρη τη νότια πλευρά και προχωρούσε λίγο πιο πέρα από τα δύο άκρα της. Το πρωτόγονο αυτό θέατρο πρέπει να ήταν ο χώρος των λαϊκών θρησκευτικών και πολιτικών συνελεύσεων. Οι άφθονες βαθμίδες της Δρήρου εξυπηρετούν μεγάλες συγκεντρώσεις πολιτών και δημιουργούν ένα προηγούμενο για όλα τα θέατρα και βουλευτήρια της Αρχαϊκής και Κλασικής Εποχής. Η ιδέα αυτή ήταν φυσικό να ξεκινήσει από την Κρήτη, όπου η αρχική έμπνευση πρέπει να προήλθε από τους βαθμιδωτούς θεατρικούς χώρους των μινωικών ανακτόρων.

Η αγορά της Δρήρου αποτελεί τμήμα ενός προσεκτικά σχεδιασμένου συνόλου, το οποίο περιλαμβάνει έναν μικρό ορθογώνιο ναό, κτισμένο στον ίδιο ακριβώς άξονα και με

πρόσβαση από τον χώρο των συγκεντρώσεων μέσω δύο μονοπατιών που ανεβαίνουν στο λόφο. Η κατασκευή λοιπόν της αγοράς μπορεί να χρονολογηθεί με βάση την πρωιμότερη κεραμική του ναού, η οποία ανήκει στο 725-700 π.Χ. περίπου.

{tab=Ιερά}

Ο ναός της Δρήρου είναι ένα ορθογώνιο κτήριο, 10,90X7,20 μ. Δεν γνωρίζουμε τίποτε για την ανωδομή του, εκτός από το ότι οι τοίχοι ήταν εξ ολοκλήρου λιθινοί. Η πίσω νοτιοδυτική γωνία σώζεται ακόμη σε ύψος 2,50 μ., με τοιχοδομία από μικρές ακατέργαστες πέτρες, τοποθετημένες σε κανονικούς περίπου δόμους. Στο εμπρός τμήμα σώζονται μόνο ελάχιστα λείψανα των θεμελίων, και ο ανασκαφέας προτείνει μια υποθετική αναπαράσταση, βασισμένη στα ομοιώματα ναών της ηπειρωτικής Ελλάδας, με μια μικρή στοά μπροστά από την είσοδο. Το μεγαλύτερο ωστόσο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο εσωτερικός εξοπλισμός του ναού, που μας δίνει πολλές πληροφορίες για τη λατρεία. Η καύση των θυσιών γινόταν σε μια κεντρική ορθογώνια εσχάρα επενδεδυμένη με λίγες πλάκες. Ο καπνός έφευγε από ένα φεγγίτη ή ένα υπερυψωμένο άνοιγμα που στηριζόταν σε δύο κίονες, από τους οποίους σώζεται μια λιθινή βάση. Στη δεξιά γωνία, και κολλημένος στον πίσω τοίχο, υπήρχε λιθινός

πάγκος όπου τοποθετούσαν τα αναθήματα. Δίπλα στον πάγκο είναι ένας βωμός στηριγμένος σε ορθοστάτες, μέσα στα συντρίμια του οποίου βρέθηκαν πολλά κέρατα αιγάγων, δύο μαχαίρια θυσίας και τα τρία μικρά λατρευτικά αγάλματα, κατασκευασμένα από χάλκινα ελάσματα (σφυρήλατα), τα οποία αρχικά στέκονταν επάνω στον βωμό. Ακριβώς μπροστά, πάνω στο δάπεδο, υπήρχε λίθινο κυκλικό τραπέζι για προσφορές. Τα αγάλματα, δύο γυναικεία και ένα αντρικό, ταυτίστηκαν υποθετικά με τον Απόλλωνα, την Άρτεμη και τη μητέρα τους Λητώ, με την προϋπόθεση ότι πρόκειται για τον ναό του Απόλλωνος Δελφινίου, ο οποίος αναφέρεται σε μια μακροσκελή ελληνιστική επιγραφή, που βρέθηκε επίσης στη Δρήρο. Σχετικά με τον βωμό και τα κέρατα αιγάγων, μερικοί μελετητές βλέπουν έναν συσχετισμό με τον κεράτινο βωμό (*Κερατών*), μέσα στο ιερό του Απόλλωνα στη Δήλο, γύρω από τον οποίο υποτίθεται ότι ο Θησέας και οι 14 νεαροί σύντροφοι του χόρεψαν τον γέρανο, μετά τη διάσωσή τους από τον Μινώταυρο.

Πολλά χαρακτηριστικά του ναού είναι τυπικά για την Κρήτη και έχουν μακρά ιστορία. Ο πάγκος και η τράπεζα προσφορών, όπως και οι θεατρικές βαθμίδες έξω, είναι κληρονομιά από τη μινωική παράδοση. Συχνά μάλιστα γίνονται παραλληλισμοί με τη διαμόρφωση του ιερού των Διπλών Πελέκεων στην Κνωσό, που ανήκει στον 13 αι. Η πρόνοια για εσωτερικά εσχάρα είναι ένα χαρακτηριστικό που εισήγαγαν οι Μυκηναίοι κάτοικοι, αλλά κατόπιν, κατά τους Σκοτεινούς Αιώνες, ενσωματώθηκε στην κρητική παράδοση, όπως βλέπουμε π.χ. στα μεγάλα σπίτια με κάτοψη *μεγάρου* στο Καρφί. Οι εσχάρες και οι βωμοί των εκτός της Κρήτης γεωμετρικών ιερών παραμένουν συνήθως έξω από τον ναό.

Στην ακρόπολη της Γόρτυνας υπάρχει ένας πολύ μεγαλύτερος ναός (16X13,65 μ.) που έχει πάλι έναν γωνιακό πάγκο με αναθήματα και έναν κεντρικό λάκκο για θυσίες (*βόθρος*) επενδεδυμένο με πλάκες. Το πιο περίεργο χαρακτηριστικό του ναού είναι η ύπαρξη τριών τουλάχιστον εσωτερικών διαμερισμάτων με άγνωστη χρήση. Τα εξωτερικά θεμέλια έχουν αξιοσημείωτη μνημειακή τοιχοδομία με κανονικούς δόμους από αλάβαστρο, αρκετά μεγάλου μεγέθους, στη νοτιοδυτική γωνία. Η κατασκευή του κτιρίου αυτού μπορεί να είναι πολύ μεταγενέστερη της πρωτογεωμετρικής χρονολόγησης που προτείνουν οι ανασκαφείς. Τα όστρακα που στηρίζουν την πρώιμη χρονολόγηση μπορεί κάλλιστα να προέρχονται από τον οικισμό των Σκοτεινών Αιώνων, που βρίσκεται ακριβώς από κάτω, ενώ τα αντικείμενα αναθηματικού χαρακτήρα (π.χ., πήλινα ειδώλια και πλακίδια) είναι σπάνια πριν από τον 7ο αι. Ο ναός υπήρχε ακόμη κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο, αλλά η αρχιτεκτονική του διαρρύθμιση άλλαξε πολλές φορές.

Κρήτη (Α' μέρος)

Συντάχθηκε απο τον/την Administrator

Πέμπτη, 06 Νοέμβριος 2008 13:23 - Τελευταία Ενημέρωση Πέμπτη, 06 Νοέμβριος 2008 13:39

~~ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ (ΙΤΥΕ ΔΙ.ΕΚΕ)~~